

Ποιοι οργανισμοί διαχειρίζονται τα εγχειοβελτιωτικά έργα και τις υποδομές άρδευσης του γεωργικού

Σχετικά λίγοι γνωρίζουν τι σημαίνουν τα αρκτικόλεξα ΤΟΕΒ και ΓΟΕΒ, δηλαδή Τοπικοί Οργανισμοί Ε

των εγχειοβελτιωτικών έργων, δηλαδή των συλλογικών έργων άρδευσης. Πρόκειται για έργα -π.χ. αντλιοστάσια, διώρυγες, δίκτυα αγωγών υπό πίεση, ταμιευτήρες, δεξαμενές- τα οποία είναι απαραίτητα για να καλυφθούν οι ανάγκες άρδευσης εκατομμυρίων στρεμμάτων αγροτικής γης. Τα έργα αυτά είναι τόσο σημαντικά, ώστε η κατάσταση στην οποία βρίσκονται φτάνει να επηρεάζει την αποτελεσματικότητα της κατανάλωσης του νερού συνολικά στη χώρα και όχι μόνο στη γεωργία.

Η νέα έρευνα της διαΝΕΟσις αναδεικνύει ένα δυσάρεστο γεγονός: πολλές υποδομές που διαχειρίζονται οι ΤΟΕΒ και οι ΓΟΕΒ ρημάζουν ή υπολειτουργούν μετά από συνεχείς αλλαγές του θεσμικού πλαισίου κυρίως τις δεκαετίες του 1980 και του 1990. Η ομάδα των ερευνητών -οι καθηγητές Νικόλαος Δέρκας, Δημήτριος Σκούρας και Δημήτριος Ψαλτόπουλος, από το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, από το Πανεπιστήμιο Πατρών και από το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης αντίστοιχα- ανέλυσε διεξοδικά τα διαθέσιμα στοιχεία για τους ΟΕΒ. Οι ερευνητές υπογραμμίζουν τα σημαντικά προβλήματα -υποδομών, οργανωτικά και οικονομικά- που αντιμετωπίζουν αρκετοί ΤΟΕΒ, ανατρέχουν σε διεθνείς καλές πρακτικές και καταλήγουν σε μια σειρά προτάσεων πολιτικής, που θεωρούν ότι θα συμβάλλουν στην επίλυση πολλών από αυτά τα θέματα.

Ακολουθούν μερικά από τα βασικά ευρήματα της μελέτης.

Η σημασία των έργων άρδευσης

Ο κλάδος της γεωργίας είναι ο κυρίαρχος καταναλωτής νερού στη χώρα. Πιο συγκεκριμένα, υπολογίζεται ότι περίπου το 80 έως 85% της συνολικής κατανάλωσης νερού σε ολόκληρη την Ελλάδα αφορά τη γεωργία. Τα έργα τα οποία διαχειρίζονται οι ΤΟΕΒ και ΓΟΕΒ, οργανισμοί που λειτουργούν από το 1958, σύμφωνα με εκτιμήσεις των ερευνητών, εξυπηρετούν περίπου 6.000.000 στρέμματα, δηλαδή το 45% του συνόλου της αγροτικής γης. Άρα, σχετίζονται με ένα πολύ σημαντικό, όμως δύσκολο να προσδιοριστεί ακριβώς, μέρος της συνολικής κατανάλωσης νερού στην Ελλάδα. Τελικά, παρόλο που το ευρύ κοινό δεν γνωρίζει τη σημασία τους για τη γεωργία, οι ΟΕΒ αφορούν τη συνολική διαχείριση πολύτιμων φυσικών πόρων, όπως είναι το νερό και το έδαφος, αλλά και την προστασία του περιβάλλοντος εν μέσω της κλιματικής αλλαγής και του αγώνα αυτή να ανακοπεί.

Τι ακριβώς όμως κάνουν αυτοί οι οργανισμοί και πώς λειτουργούν; Η λειτουργία των ΤΟΕΒ και ΓΟΕΒ θεσπίστηκε το 1958, περίπου την ίδια εποχή που συνέβαινε το ίδιο και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Η ίδρυσή τους προέκυψε από την ανάγκη διαχείρισης κάποιων εγγειοβελτιωτικών έργων, τα οποία δεν μπορούσε να πραγματοποιήσει ο κάθε αγρότης για το χωράφι του. Χρειαζόταν ένας συλλογικός φορέας που θα τα λειτουργούσε και θα τα συντηρούσε ώστε να επωφεληθούν πολλοί αγρότες ταυτόχρονα.

Τα εγγειοβελτιωτικά έργα, δηλαδή τα έργα που αφορούν την άρδευση των αγροτικών περιοχών, χωρίζονται σε έργα Α', Β' και Γ' τάξης. Τα έργα Α' τάξης αποτελούν κύρια έργα γενικού ενδιαφέροντος που βελτιώνουν σημαντικά τις συνθήκες γεωργικής εκμετάλλευσης μεγάλων περιοχών. Τα έργα Β' τάξης είναι είτε έργα τοπικού ενδιαφέροντος, συμπλήρωμα των έργων Α' τάξης, είτε αυτοτελή έργα εντός και εκτός των περιοχών Α' τάξης. Τα έργα Γ' τάξης είναι μικρά έργα στις ιδιοκτησίες, όπως είναι π.χ. οι γεωτρήσεις. Οι ΤΟΕΒ έχουν ως αρμοδιότητα τη διαχείριση των έργων Β' και σπανιότερα Γ' τάξης, ενώ οι ΓΟΕΒ των έργων Α' τάξης.

Η ίδρυση των ΤΟΕΒ και ΓΟΕΒ, ήδη από τη δεκαετία του 1950, επέτρεψε στους Έλληνες αγρότες να αυξήσουν την παραγωγή τους, χρησιμοποιώντας νέες αρδευτικές μεθόδους για τα δεδομένα της εποχής. Για τα έργα αυτά έχουν επενδυθεί άλλωστε πολύ σημαντικοί δημόσιοι και ιδιωτικοί πόροι. Μαζί με την ίδρυση των ΤΟΕΒ ιδρύθηκε και η Υπηρεσία Εγγείων Βελτιώσεων (ΥΕΒ) η οποία είχε την αρμοδιότητα να ελέγχει και να επικουρεί τους ΟΕΒ, με ειδικό επιστημονικό προσωπικό και με εξοπλισμό. Ωστόσο, μετά από πολλές αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο, η ΥΕΒ αποδυναμώθηκε και έχασε μεγάλο μέρος τους προσωπικού και του εξοπλισμού της. Με τον "Καλλικράτη" η αρμοδιότητα των ΤΟΕΒ είχε μεταφερθεί στους ΟΤΑ. Σήμερα, η αρμοδιότητα των ΟΕΒ έχει μεταφερθεί στις αντίστοιχες Περιφέρειες, οι οποίες όμως δεν διαθέτουν μια αντίστοιχη υποδομή, προκειμένου να υποστηρίξουν με εξοπλισμό ή επιστημονικά τους ΟΕΒ.

Έργα που ρημάζουν

Η κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με τις δεκαετίες που πέρασαν χωρίς επαρκή συντήρηση πολλών έργων, έφεραν αρκετές εγγειοβελτιωτικές υποδομές στα όριά τους. Οι ερευνητές γράφουν χαρακτηριστικά: "Η μεγάλη πλειοψηφία των έργων δεν βρίσκονται σε καλή λειτουργική κατάσταση, αλλά απλώς σε κατάσταση επιβίωσης, η οποία είναι ασταθής και θα διατηρηθεί μόνο με τη βοήθεια νέων έργων, των οποίων η σπουδαιότητα θα αυξάνει συνεχώς. Η κατάσταση αυτή θα χειροτερεύσει εάν δεν ληφθούν άμεσα μέτρα για την επισκευή και συντήρηση των έργων."

Πιο συγκεκριμένα παραθέτουν ενδεικτικά στοιχεία για πολλές διώρυγες και δεξαμενές που βρίσκονται σε κακή κατάσταση, με μεγάλες και εμφανείς ρωγμές στο σκυρόδεμα, με ανεπιθύμητη βλάστηση που απορροφά μέρος του νερού που προορίζεται για πότισμα, αλλά κυρίως μειώνει την παροχетеυτικότητα των διωρύγων, καθώς και με ελαττωματικούς μηχανισμούς ρύθμισης, οι οποίοι έχουν χρόνια να συντηρηθούν. Ακόμη, διαπιστώνουν προβλήματα στην παρακολούθηση και στον έλεγχο των αντλιοστασίων αφού πολλοί αισθητήρες και αυτοματισμοί δεν συντηρούνται. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, οι ερευνητές αναφέρουν τα έργα Αλφειού-Πηνειού στη Δυτική Πελοπόννησο, όπου έγινε έργο εκσυγχρονισμού που δεν θεωρήθηκε πετυχημένο λόγω κακοτεχνιών στην υλοποίηση. Η συνηθισμένη πρακτική σε πολλά δίκτυα είναι η κατανάλωση νερού στα αντλιοστάσια να εκτιμάται με βάση την κατανάλωση ηλεκτρικού ρεύματος και όχι με βάση την καταγραφή των παροχόμετρων που είναι εγκατεστημένα, γιατί τα τελευταία δεν συντηρούνται.

Επιπλέον, οι ερευνητές διαπιστώνουν ότι συχνά και οι μηχανισμοί των δικτύων (αεροεξαγωγοί, παροχόμετρα, κλπ.) είναι σε κακή κατάσταση. Σημειώνουν μάλιστα ότι από κάποιες υποδομές έχουν αφαιρεθεί εξαρτήματα, όπως ρυθμιστές πίεσης, περιοριστές παροχής, μετρητές κ.ά. "Πρέπει να σημειωθεί ότι οι επεμβάσεις, κυρίως στα δίκτυα υπό πίεση", γράφουν οι ερευνητές, "μειώνουν δραματικά την ποιότητα υπηρεσιών που παρέχεται στους χρήστες και την αξιόπιστη λειτουργία των δικτύων".

Ελλείψεις σε εξειδικευμένο προσωπικό

Ταυτόχρονα όμως με τη φθορά των υποδομών, οι ερευνητές τονίζουν ως πολύ σημαντικό πρόβλημα την, συχνά καθολική, έλλειψη επιστημονικού προσωπικού στο εσωτερικό των ΤΟΕΒ και των ΓΟΕΒ. Σε όλους τους ΤΟΕΒ και σε πολλούς ΓΟΕΒ, γράφει η μελέτη, δεν υπάρχει ούτε ένας γεωπόνος, πέρα από τα ΔΣ των ΓΟΕΒ. Κατά συνέπεια, οι αγρότες δεν έχουν πρόσβαση σε επιστημονικές πληροφορίες και συμβουλές, όσον αφορά την άρδευση. Επιπλέον, στους ΟΕΒ δεν υπάρχουν ούτε ειδικά γραφεία που να ελέγχουν τα αρδευτικά συστήματα που χρησιμοποιούν οι αγρότες, ώστε να είναι συμβατά με το συλλογικό δίκτυο και να αποτρέπουν τη λειτουργία τους σε περίπτωση ασυμβατότητας.

Τέλος, η εισφορά για την παροχή αρδευτικού νερού που πληρώνουν οι αγρότες στους ΟΕΒ συνήθως καθορίζεται με βάση την εκτίμηση των αρδευόμενων επιφανειών και όχι με βάση τον όγκο του νερού. Το συγκεκριμένο σύστημα επιτρέπει σε πολλούς αγρότες να υπερκαταναλώνουν νερό, αφού η χρέωσή τους παραμένει ίδια ανεξάρτητα από την κατανάλωση.

Προβλήματα στη λειτουργία

Πέρα όμως από τα παραπάνω προβλήματα που απορρέουν από το γενικό θεσμικό πλαίσιο των ΤΟΕΒ και από τις αλλαγές του με τα χρόνια, οι ερευνητές εντοπίζουν σημαντικά προβλήματα και στην εσωτερική λειτουργία των ΟΕΒ.

Πώς όμως είναι οργανωμένοι αυτοί οι οργανισμοί; Οι ΤΟΕΒ είναι συνεταιρισμοί αγροτών, με μέλη αγρότες που εκπροσωπούν τουλάχιστον τα 5/9 της ωφελούμενης από τα έργα τους έκτασης. Διοικούνται από άμισθο διοικητικό συμβούλιο το οποίο εκλέγει η Γενική Συνέλευσή τους. Οι ΓΟΕΒ διοικούνται από επταμελές συμβούλιο με δύο αιρετά μέλη. Τα υπόλοιπα μέλη στο συμβούλιο των ΓΟΕΒ είναι ένας υπάλληλος, κατά προτίμηση γεωπόνος από τη Διεύθυνση Αποκεντρωμένων Υπηρεσιών του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης, δύο υπάλληλοι από την Αποκεντρωμένη Διοίκηση και δύο από την Περιφέρεια.

Ένα βασικό πρόβλημα με τη λειτουργία των ΟΕΒ είναι η συχνά απόλυτη έλλειψη αξιόπιστων δεδομένων για τη λειτουργία τους. Σήμερα, δεν γνωρίζουμε καν πόσοι ακριβώς είναι! Υπάρχουν ΟΕΒ για τους οποίους δεν είναι γνωστά βασικά οικονομικά μεγέθη και επομένως,

παραμένει άγνωστο το πόσο αποτελεσματική είναι η διαχείριση του νερού στις αντίστοιχες εκτάσεις. Επιπλέον, η μη καταγραφή δεδομένων είναι αρκετά εκτεταμένη ώστε να μην υπάρχει ικανοποιητική εικόνα ούτε για τη συνολική λειτουργία όλων των ΟΕΒ στη χώρα. Οι ερευνητές υπολογίζουν τον αριθμό των ΟΕΒ σε ολόκληρη τη χώρα σε άνω των 450 και βασίζουν την ανάλυσή τους σε οικονομικά στοιχεία μόνο από τους 118, τα μόνα διαθέσιμα που βρήκαν.

Τι συμπεραίνουν αναλύοντας αυτά τα οικονομικά στοιχεία; Αρχικά, διαπιστώνουν το προφανές, ότι δηλαδή δεν υπάρχει ενιαίο λογιστικό σύστημα με το οποίο να καταγράφονται τα δεδομένα τους, κάτι το οποίο εμποδίζει ακόμα περισσότερο την προσπάθεια για μια συνολική εικόνα.

Ένα δεύτερο συμπέρασμα είναι οι σημαντικές διαφορές μεταξύ αυτών των 118 ΤΟΕΒ ως προς το μέγεθός τους, με κάθε μέτρο. Από τη σκοπιά του κόστους, η διάμεσος του χρηματοοικονομικού κόστους είναι σχεδόν 3 λεπτά το κυβικό μέτρο και ο μέσος όρος 4 λεπτά το κυβικό, όμως υπάρχουν ΤΟΕΒ που οι τιμές φτάνουν μέχρι τα 30 λεπτά ανά κυβικό. Ο μικρότερος ΤΟΕΒ έχει κόστος δυο φορές υψηλότερο της διαμέσου. Αντίστοιχες είναι και οι αυξομειώσεις στις δαπάνες λειτουργίας, συντήρησης και διοίκησης, αν και τα αντίστοιχα δεδομένα υπάρχουν για ακόμα λιγότερους ΤΟΕΒ, μόνο 74. Οι διαφορές στα κόστη συντήρησης είναι ενδεικτικές. "Οι μεγάλες διαφορές εντοπίζονται στους πολύ μικρούς (αλλά και πολυάριθμους) ΤΟΕΒ οι οποίοι διακινούν λιγότερο από 1 εκατομμύριο κυβικά μέτρα νερού", γράφουν οι ερευνητές. "Το μέσο κόστος συντήρησης μεταξύ των ΤΟΕΒ που διακινούν μέχρι και 1 εκατομμύριο κυβικά μέτρα είναι σχεδόν 5 φορές υψηλότερο από τους ΤΟΕΒ που διακινούν 1-5 εκατομμύρια κυβικά".

Από τη σκοπιά των εσόδων των ΤΟΕΒ, τα οποία προέρχονται σχεδόν αποκλειστικά από τις χρεώσεις νερού στους γεωργούς και στους κτηνοτρόφους που είναι μέλη τους, η εικόνα είναι και πάλι θολή. Τα λογιστικά έσοδα αποτυπώνουν βεβαιωμένες οφειλές και όχι απαραίτητα εισπράξεις, ενώ για τα μέλη πολλών ΤΟΕΒ εκκρεμούν σημαντικά χρέη. Επιπλέον, οι τιμές τις οποίες οι ΤΟΕΒ χρεώνουν στα μέλη τους δεν λαμβάνουν υπόψη τις κρατικές επενδύσεις που έχουν γίνει στις υποδομές της εκάστοτε έκτασης, αλλά ούτε και υπάρχει πρόβλεψη για τη δημιουργία αποθεματικού, το οποίο θα μπορούσε να προσφέρει μια σχετική ασφάλεια στην οικονομική διαχείρισή τους.

Οι παραπάνω είναι μόνο μερικές από τις παθογένειες δεκαετιών, τις οποίες καταγράφουν οι ερευνητές στη μελέτη της διαΝΕΟσις. Διαβάζοντας την καταγραφή τους αναλυτικά, συνειδητοποιεί κάποιος τόσο την κρισιμότητα της διαχείρισης των αρδευτικών έργων ως ένα σημαντικό μέρος της συνολικής κατανάλωσης νερού στη χώρα, όσο και τα πολύ μεγάλα

περιθώρια βελτίωσης των υποδομών και των θεσμών που τις συντηρούν. Στο τέταρτο Κεφάλαιο της μελέτης μπορείτε να διαβάσετε καλές πρακτικές από άλλες ευρωπαϊκές χώρες αλλά και από το Ισραήλ, τόσο σχετικές με μεταρρυθμίσεις που έγιναν πρόσφατα όσο και με διαφορετικά σχήματα διακυβέρνησης του αρδευτικού νερού.

Προτάσεις πολιτικής

Λαμβάνοντας υπόψη τόσο την ανάλυσή τους, όσο και τις καλές πρακτικές σε άλλες χώρες, οι συγγραφείς καταλήγουν και σε προτάσεις πολιτικής, παρότι αναγνωρίζουν τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά κάθε περιοχής και τη δυσκολία να οικοδομηθεί ένα ενιαίο μοντέλο που θα εφαρμόζει παντού. Όμως παρόλ' αυτά προτείνουν τη συνένωση αρκετών ΤΟΕΒ με βάση κριτήρια μεγέθους και οργανωτικής δομής, ώστε να είναι σε θέση να διαχειριστούν τις εκτάσεις τους με αποδοτικό τρόπο, αλλά και με ενιαίο λογιστικό σύστημα. Ακόμη θεωρούν αναγκαίο να υπάρχει πρόβλεψη για διοίκηση από managers, υποδομή για συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα καθώς και κάποιο επιστημονικό προσωπικό.

Επίσης, προτείνουν συνένωση των ΓΟΕΒ σε μια πιο αποτελεσματική υπηρεσία διαχείρισης. Προτείνουν επιπλέον τη δημιουργία "στο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων Κεντρικής Υπηρεσίας Εγγείων Βελτιώσεων (ΚΥΕΒ) προκειμένου να έχει τον τελικό έλεγχο του προγραμματισμού και της υλοποίησης μελετών και έργων, να ελέγχει τη διαχείριση του αρδευτικού νερού και των συναφών υποδομών και επίσης να εισηγείται τις απαραίτητες θεσμικές αλλαγές προς την πολιτική ηγεσία".

Μπορούν να γίνουν όλα αυτά σε ένα τόσο κατακερματισμένο τοπίο όπως αυτό των ελληνικών ΟΕΒ; Οι ερευνητές ξεχωρίζουν ένα καλό παράδειγμα από την Κρήτη. Πρόκειται για τον Οργανισμό Ανάπτυξης Κρήτης, ο οποίος διαχειρίζεται σημαντικό τμήμα των υδατικών πόρων της Κρήτης. Προέκυψε από τη συνένωση δυο οργανισμών, αντίστοιχα για την Ανατολική και Δυτική Κρήτη, διαθέτει οργανωμένο επιτελείο επιστημόνων και καλές υποδομές που λειτουργούν και συντηρούνται επαρκώς.

"Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι όλοι οι χρήστες στην περιοχή των Χανίων έχουν ατομικά υδροστόμια με υδρομετρητές και πληρώνουν ανάλογα με τον όγκο που

καταναλώνουν", γράφουν οι συγγραφείς για τον ΟΑΚ. "Στην περίπτωση που κάποιος καταναλωτής επέμβει στο υδρόμετρο ή στο υδροστόμιό του (αφαίρεση ρυθμιστή πίεσης, περιοριστή παροχής) διακόπτεται η υδροδότησή του. Επίσης τα δίκτυα του ΟΑΚ έχουν ψηφιοποιηθεί, με αποτέλεσμα ο Οργανισμός να έχει καλή γνώση των υποδομών και μια πιο αποτελεσματική διαχείριση να είναι εφικτή".

https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2021/06/toev_final.pdf

Εστάλη στην ΟΔΥΣΣΕΙΑ, 21/6/2021 #ODUSSEIA #ODYSSEIA